En bonde fra Gørding fortæller

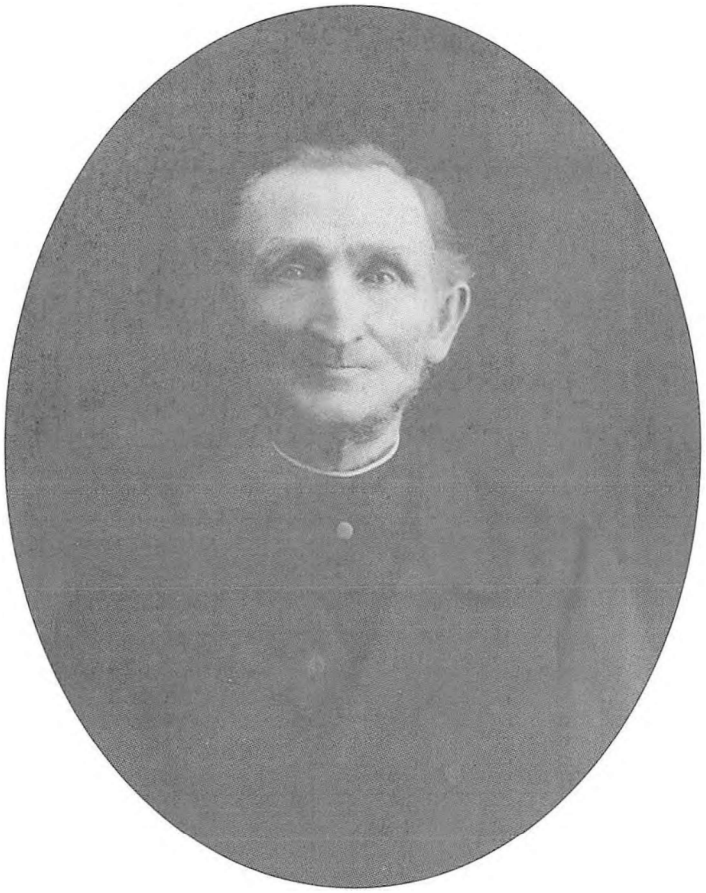
Slaget ved Dybbøl 1864

Af Stig Hegn

Han var fra Fonager ved Gørding, en almindelig bonde. Og som så mange af hans stand deltog han i den fortvivlede krig i 1864. Anthon Knudsen var heldig, han overlevede og kom hjem til Gørding igen efter fangenskab i prøjsisk Polen. Det stod berettet i sidste års lokalårbog. Men Anthon har med sine præcise iagttagelser beskrevet hvordan det var at være almindelig knoldesparker, eller artillerist som han var, i en krig hvis politiske realitet og udfald var givet på forhånd. Vi giver ordet til Anthon som det former sig fra hans såkaldte dagbog[1].

Kort før krigen havde han haft militærtjeneste fra 31.5.1862-2.8.1863 som fæstningskonstabel[2] ved artilleriet, dels i Rendsborg (rekrut) i 3 måneder, dels i Augustenborg på Als, hvorfra han kom hjem til Gørding 12. august 1863 efter at have besøgt sin bror i København inden. Ved den lejlighed kørte han med tog for første gang. På vej gik han til fods hjem over Fyn[3] og ved Snoghøj fik han postvognen til Andst via Kolding og *marcerede derfra til Hjemmet 3 mile.*

Efter 10 uger måtte han atter stille i Slesvig den 27. oktober 1863: *Da jeg bød Farvel til Hjemmet tænkte jeg ikke paa Fremtidens mørke dage som Krigen fører med sig.* Han tog dagvognen fra Ribe over Haderslev og Åbenrå til Flensborg, og toget herfra til Slesvig.

Anthon Knudsen som ældre, måske 1922. Tilhører oldebarnet Kirsten Boysen

I Mysunde kom fjenden

Fra 30. oktober 1863–5. februar 1864 var han i Mysunde. Han bemærkede den 1. februar 1864 *en del Grænsegendarmer kom Syd fra og gjennem Byen og drog Nordpaa saa der var noget i vente for os, men ikke af de gode.*

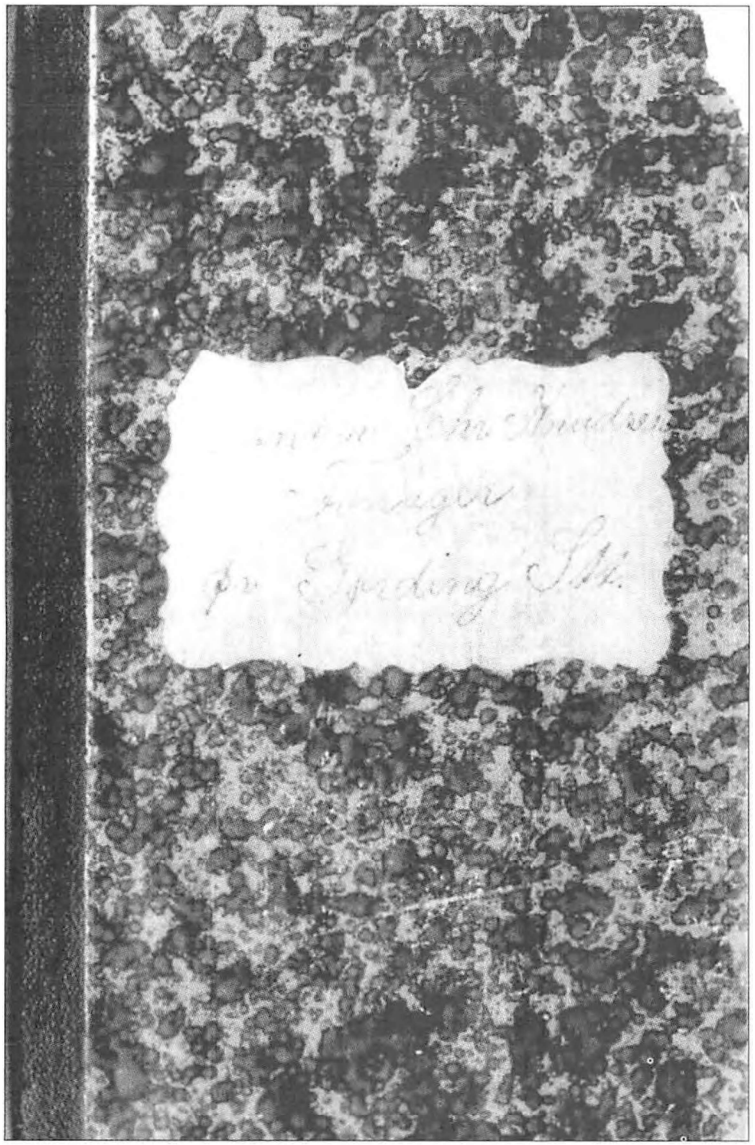
den 2. Februar kom Fjenden mod os med en Overlegen Størke og der blev leveret en blodig Slag og mange en god Ven falt for de Prøisiske Kuler der den Dag som susede os om Ørene og ind i vore Rækker som en Hagelbyge. Der faldt mest på Fjendens Side, de stormede tre gange ind mod Skansen og vi hver gang slog dem tilbage.

[den 5. februar 1864:] Skud paa Skud, Knald paa Knald og Tordenlyd hørtes overalt, det var om at holde modet oppe. Jeg havde en Sidekammerat som var nedbøjet den Tid da Kulerne rasede mest. Han sagde flere Gange til mig: dersom jeg bliver Skudt saa maa Du endelig skrive hjem til mine Forældre og Søskende. Jeg var heldigvis koldblodig hele tiden. Mens han var i Mysunde tegnede han omhyggeligt slagmarken – tegningen ses den dag i dag i Gørding sognearkiv.

Fra Dannevirke til Dybbøl

5. Februar om aftenen forlod vi altsaa Byen [Mysunde] og Dannevirke blev forladt af de Danske...Vi marcerede hele Natten og det var koldt med Sne og Is og meget glat føre saa man ofte var ved at glide paa Isen ... og nogle tog Støvlerne af og gik i de bare Strømper for Støvlerne gnavede Føderne. Underveis blev vi meget tørstig da vi ikke kunde faa noget af drike.

Fra Flensborg sejlede de *Femhundrede Konstabler* til Sønderborg.

Anthons dagbog – kopi af teksten og andet materiale er overladt til Gørding Sognearkiv af artiklens forfatter.

Fra 9.2.-18.4.1864 var han i Dybbøl Skanse og fra 19.2. til midt i marts uden afløsning. Fra marts til april *var vi Dag og Nat udsat for Fjendernes Kugler som hvert Øieblik kom med en vældig rabalder ind i Skandsen til os og vi veste ei naar vor sidste Time var kommen. Jeg var ansat paa Skandsen Nr. 8. Kulde og Urenlighed var ogsaa en Byrde for os, jeg var ikke af Klæderne i omtrent 3 Maaneder et eneste Nat og den meste Tid lagde med Støvler og Kappe paa i hviletiden. Den 14 Marts begyndte Kanontorden fra Broagerland og Fjenden beskiød os i Flanken baade Dag og Nat, næsten hele Linien paa Dybbøl Skanser uafbrudt fra 14 Marts til 18 April, svære Prosetiver [projektiler] slyngedes hen paa vore Forsvarers Linier fra de Fjendelige Batterier, men mest tungt at vore Venner hver Dag blev et Ofer for Kulerne, enten skudt Død eller blev Saaret. Dette var en Lifsfarlig Stilling at kæmpe mod saa stor en Magt.*

Krigen set fra Skanse 8

Krigen i 1864 og slaget ved Dybbøl var bemærkelsesværdig, fordi det var den tids mest blodige. Den banale årsag var at tyskerne var i stand til at skyde fire gange så hurtigt som danskerne. Om det siger Anthon:

Den forskillige Slag som vi havde: den første den 22. Februar: Batalie ved Dybel da Fjende for Morgenens frembrud nermede sig mod vore Skandser med Deres skarpe skud men vore Jenser beskød Dem saa de maatte gaa tilbage og blev forfulgt af vore fra Fjerde... af Falne var ubetydelig den Dag. Jorden var belagt med en tynd Lag Lag Sne, jeg var paa Skandsen og saa udfaldet.

Den 17 Marts var her haard og Blodig Slag som foregik ved Byerne Dybbel, Sandberg og Avenbjerg Bakke, et morderisk Giværild

I Dybbøl var Anthons i skanse 8. Til venstre ses det næsten intakte blokhus og foran dette ses en påbegyndt travers med to rækker skansekurve (flettede vidjekurve). Til højre ses indgangen til krudtmagasinet, som er af beton med jorddække. En gruppe preussiske soldater sidder i skansen og har stillet deres geværer i små geværpyramider. Fotografiet er taget i dagene efter stormen den 18. april 1864 af den tyske fotograf C. Junod. http://www.1864.dk/

og Krudtdamp og skud paa Skud i tætte Lag og mange blev et Ofer for Kulerne denne Dag; Lægerne var beskjæftiget med at forbinde de Saarede som af Ambulancebærerne blev ført fra Valplasen og op mod Skanserne af Blodet af Dem kunde blive stanset, de smaa oppassere havde meget at bestille med at give Lægerne Forbindings sager; stor tab paa begge sider; Sammenstødet tog sin Begyndelse ved Pythusene lidt over Middag. Dybbel Bye blev taget af Fjenden som de

besatte denne Dag; jeg var deltager i Slaget og var paa Skandsen og jeg affyrede den del Kanonskud da jeg stod ved aftrækkeren og som blev rette mod Dybbel Bye som liger omtrent 2 Tusind Alleen fra Skandserne; jeg stod paa Skandsen og skuede du over den Fendelig Terein [terræn] da saa jeg Fjendelige Ordenanser i fuld Firspring at Rekonningcere frem og tilbage mellem Tropperne og Pikkelhuerne og Baijonetterne glimtede med Solen paa mange Steder bag Gjerderne. Fjendens Feltbatterier beskød en tid Dybbel Bye, Dagen forsvandt og mørke Skyer trængte sig over Himmelen, men Geværilden var ikke ophørt ved Dybbel og ved Sandbjerg, man hørte endnu Skud en lille Tid; fra denne Dag kom Fjenden vor Stilling nær paa omtrent to Tusind Alen[4] fra vor Skandser; saa vor Stilling blev mere farlig da de kom os saa nær fra denne Dag.

Slaget anden påskedag

Andenpaaskedag den 28. Marts Slag igjen ved Dybbel som tog sin Begyndelse om Morgenen Kloken 4 da det endnu var meget mørk og blikstille; jeg stod netop som udfaldet begynte fra Fjendens giværild Lyttepost bag Skandsen og jeg skulde melde naar der faldt skud ude i den Fjentlige Stilling eller i Kjeden, alt omkring mig var mørk stille og Tyst, ikke en lyd hørtes for det halve af Skandsens Mandskab sovede; men pluselig kom der skud da vore og Fjendens Forposter støte sammen, med et var hele Stellingen Alarmeret, og Giværkulerne fløi og peb om Ørerne hos os saa volsom og Hurraråb fra de Fjendelige Rækker som om det var Verdens sidste Dag - saadan var Giværilden; jeg maatte skynde mig med at kalde paa Mandskabet som sovede i B[a]rakerne bag Skandsen og enhver kom saa hurtig som mulig paa sin Plas ved Kanonerne, Kulerne var os nærgaaende, saa da jeg løb tilbage til Skanserne var kulerne meget nærgaaende, det var som jeg løb lige imod Dem og jeg løb med høiet Hoved ind til Skansen.

Vore Forposter blev trængt til Løbegravene mellem Skandserne. Fjenden trængte nærmere og nærmere paa vore og Fjendens Indfanteri vexlede skud en Tid, men da det blev os klart at Frondt Linien var fri for vore Soldatter og vore Kanoner var klar til Affyring med Kardætsker saa løsnede vi flere Kanonskud paa hinanden mod Fjenden, det var Mørk og det eneste vi havde til Maal var Fjendens Giværild som mest blev rettet efter ved at løsne flere Kanonskud mod Fjenden og saavidt vi kunde skue var velrettet, [derfor] aftog Giværilden og raabet fra Fjenden; Vi hørte flere Jammerskrig fra de falne og kampen vedblev i nogen Tid at være haarnaket skønt intet eller ingen af de Fjendelige kunde ses, Mørket forsvandt og Dagen kom og kampen ophørte mellem Kloken ni og ti om Formidagen, da dagryet brøde frem saaes flere af de Fjendelige Soldater at fløgte som havde vovet dem ind mod Skandserne omtrent 2 Hundrede Alen derfra og havde begyndt at opkaste Jordhuler paa Skraaningen til Beskytelse og Dækning, men ved Daggry flygtede [de] hurtig tilbage ned til Dybel Bye som laa to Tusind Alen fra Skandserne [med] stor tab paa den Fjendelige side; de sædvanlige Bomber fra Broager blev os tilsendt ellers var alt Skydning ophørt fra denne Dag.

Døde i uhyggelig tilstand

De Faldne blev af Ambulangsebærerne opsamlede og ført bort fra Plasen og de Saarede blev forbunden. Jeg og flere Soldater begav os du paa Valplasen hvor de Fjendelige havde staat under Slaget, der saa vi flere Døde som laa i en Uhyggelig tilstand, Legemet var saa-

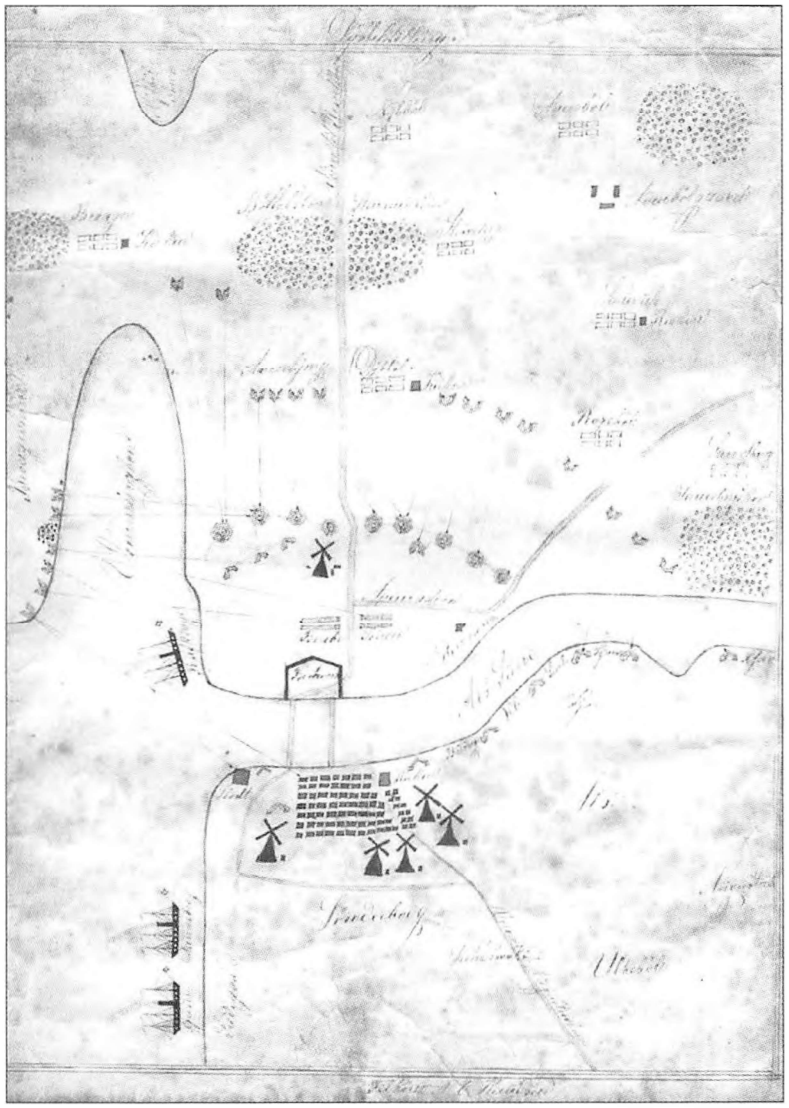
dan tilredt af Granaterne at man kunde se Indvoldene af Dem; en Prøiser gik Omkring ved Dem og han hilste gomorgen paa os. Da jeg var paa Skandsen saa jeg tit at de Fjendelige Poster gik og plyndrede de falne som laae omkring paa Marken, deres Lommer og Tørniserer blev godt efterseet;

Pandser Dampskibet Rolf Krage gik ind i Fjorden Venningebund under Slaget og gjorde god Virkning paa Høire Fløi; og gav Fjenden til Velkomst haarde kogte Paaskeæg fra Kanonerne som gjorde godt virkning ind i Fjendens rækker og fik dem snart til Taushed, Kanonaden som begyndte fra Broager den 14 Marts og blev ved til 18. April uafbrudt Nat og Dag og jo længere vi kom hen i Tiden des mere Kraft blev der sat paa, den 2 April havde Fjenden lavet Skandser langs Frondt Linien og ved siden af Dybbel Bye som ikun var en par Tusinde Alen fra os, der blev nu tur til os paa Skandsen [?] fra Fjendens Batterier som var kommen os saa nær og vi fik Skud paa Skud af deres Baglader Kanoner, den ene Granat efter and anden fik vi ind i Skandsen især den første Dag som de begynte fra deres ny Batterier blev vi prøvet saa det saadet ud en Tid som om der ikke havde bleven en Levende Sjæl paa Skandsen som jeg var i.

Stormen på Dybbøl 18. april 1864

Anthon har flere beskrivelser af den omfattende beskydning, også mod Sønderborg, hvor *jeg stod og saa paa disse stakkels Mennesker som flygtede du af Byen og længere ind paa Landet for Kulerne, Gamle og Børn tripede af sted for at komme fra Kulerne....*

Bomberne falder rask indnu den andendags Morgen, den 18. April var der tur til os igjen. Nogle Timmer før at Fjenden Stormede ind paa Skandsen blev vi saa voldsomt beskudt med Granetter en par

Dybbølstillingen – tegnet af Anthon, med en spions præcision. I midten Dybbøl mølle, nederst Sønderborg. Den imponerende tegning er i Gørding Sognearkiv. Foto: Stig Hegn

Timer at vi var nødsaget til at søge Dækning i Skandsen dersom vi ikke vilde gaa Døden i møde. Lige strags før Middag den 18 April blev Skandsen tagen af Prøiserne og vi maatte overgive os som Fange til ham. Angrebet paa vore Batterier skete først på Skandserne et og to hvor Fjenden stormede et par Gange og blev kastet tilbage, men tredie Gang løkkedes det ham at blive Herre over Skandsen og omgik saa de andre Skandser fra bagsiden og vor Kanoner var rettet til den anden side. Fjenden trængte stærk frem paa Høire fløi mod vort Indfanteri som kæmpede stærk en Tidlang med Dem, men de blev overmandet; Giværskudene var meget varmt en tid og lyden fra Den var som at høre en Haglbyge paa Vindusruderne.

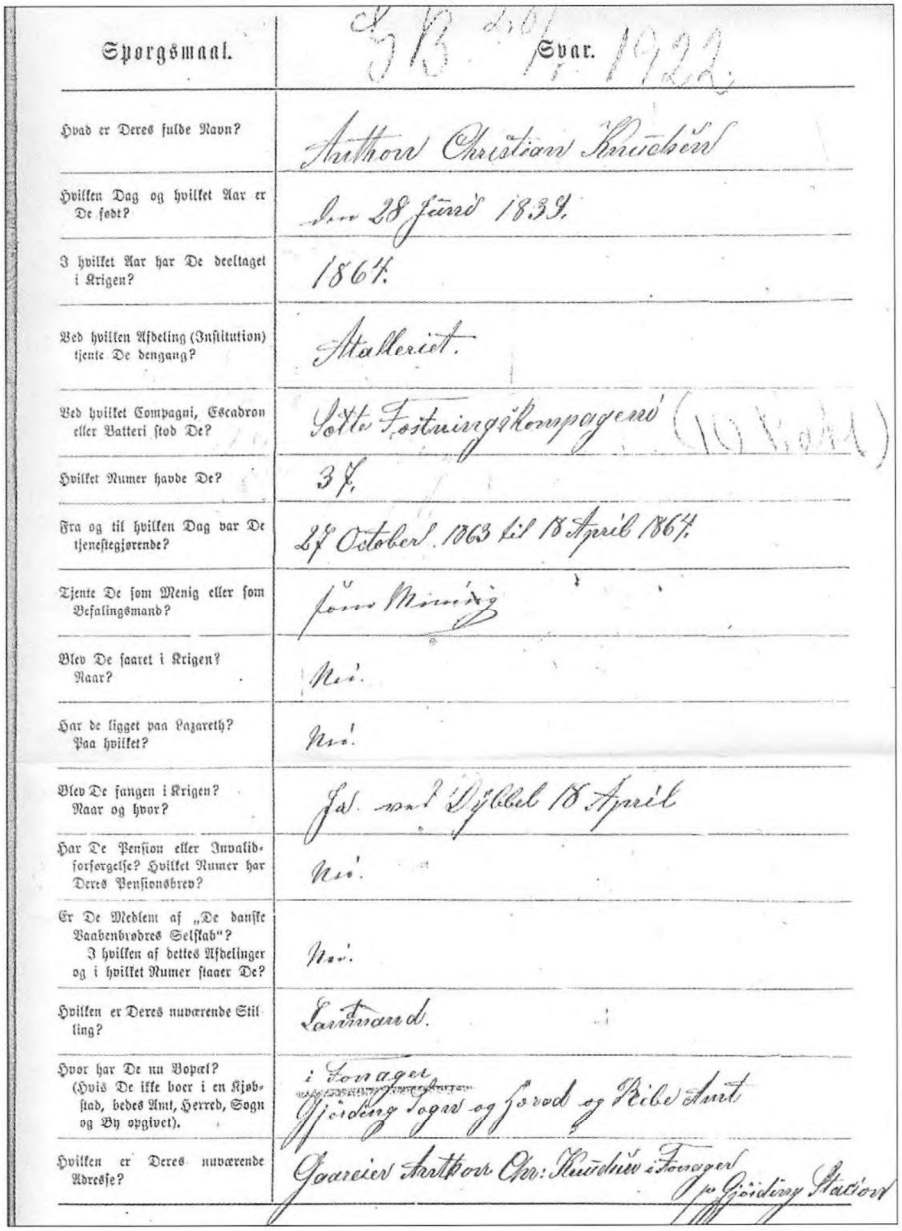
Fjenden omgik saa Skandserne Nr 3. 4. 5. 6. og 7 som lagte bag nr. 8 som jeg var paa, saa vi [saa] Fjenden komme fra nr. 7 og ind i Løbegravene til Nr. 8 og saa Stormede de op paa Volden saa at Skandsen en Øieblik efter var fuld af Fjender, siden blev Skandsen 9 og 19 indtagen. Den første Fjende jeg saa paa Volden synes at være en mandig Fyr, han slog ud med Armene og Giværet i den ene Haand, og sagde De gandze Scjanz ist gevunden. *Skandsen var for en del ødelagt af skydningen og Kanonerne Demonsterede,[og efter] to a tre Timers haar Kamp og Blodsudgydelse var Dybbel i Fjendens Hænder og den havde kostet meget Blod og mangen brav mand maate ende deres sidste Dage der paa Plasen for at kæmpe for Fædrelandet, og haardere endnu for dem som blev Krøblinger og maa gaae en sørgelig Tid i møde deres Levetid [ud].*

Taget til fange

Vi var nu i Voldsmandens Hænder, næsten alle Indfanterister som var paa Skandsen og flere Hundrede Indfanterister blev fangne, straks Skandsen var indtagen blev vi ført bort fra Stillingen og samlet i en Hob, alle Fanger inde paa en Mark en styke udenfor Dybbel Bye, [her] blev vi ornet paa Tysk maner, den Tyske Komando ine i Skandsen lød paa Ordet immer forvatz, forvatz... *paa Kampplasen laa Døde og Saarede Legemer, paa Skandsen hvor jeg var sprang en Granat paa Brystværnet og saarede 4 Konstabler ved en Kanon tæt før Skadsen blev tagen, de Danske Saarede som laa paa Plasen blev optagne af Prøiserne og ført mod Syd, [paa] Skandsen Nr. 6 ved siden af Nr. 8 saa vi en Stang med en Islandstrøie paa som var heiset til signal paa at Skandsen var erobret og at Fjenden ikke skulde beskyde Deres egne Folk. Da Prøisen kom ind paa Skandsen viiste han sig flink som Fjende, de kom med Haanden og bød os* gomoien, gomoien *fra Mand til Mand og en lille hvidt Pelsflaske*[5] *tog de frem som [der] var en slandt Rom i, som de selv først tog en lille slork af, og saa bød os at smage og sagde* Seiensigut *det er det Samme som væsgo.*

Min tornister laa ved siden af den Kanon som jeg var ansat ved vilde jeg tage med, men det blev mig forbudt af en Prøiser som havde taget Plas ved Kanonen og som hævede Sablen over mit Hoved da jeg vilde tage Tornisteren med. Saa jeg maatte lade denne blive saa Prøiserne kunde skifte dens Indhold. Den var god at tage imod og Indholdt ikke saa lidt af forskellige Ting.

... senere gik turen til fangenskabet[6] og hermed slutter så Anthons beskrivelse af Dybbølslaget. Efter krigen vendte Anthon tilbage og blev i 1872 gift med Dorthea Knudsen og de overtog hendes forældres gård i Fonager, Annemindesvej 1. Han døde i 1924 og Dorte i 1938 og deres gravsted er stadig på Gørding kirkegård. Sønnen Søren overtog gården der blev solgt i 1935. Deres barnebarn (f. 1915)

Spørgsmaal.	Svar. 18/4 1922
Hvad er Deres fulde Navn?	Anthon Christian Knudsen
Hvilken Dag og hvilket Aar er De født?	d. 28 juni 1839.
I hvilket Aar har De deltaget i Krigen?	1864.
Ved hvilken Afdeling (Institution) tjente De dengang?	Artilleriet.
Ved hvilket Compagni, Escadron eller Batteri stod De?	6te Fæstningskompagni (10 Batt.)
Hvilket Nummer havde De?	37.
Fra og til hvilken Dag var De tjenestegjørende?	27 October 1863 til 18 April 1864
Tjente De som Menig eller som Befalingsmand?	som Menig
Blev De saaret i Krigen? Naar?	Nej.
Har de ligget paa Lazareth? Paa hvilket?	Nej.
Blev De fangen i Krigen? Naar og hvor?	Ja. ved Dybbøl 18 April
Har De Pension eller Invalideforsørgelse? Hvilket Nummer har Deres Pensionsbrev?	Nej.
Er De Medlem af „De danske Baabenbrødres Selskab"? I hvilken af dettes Afdelinger og i hvilket Nummer staaer De?	Nej.
Hvilken er Deres nuværende Stilling?	Gaardmand.
Hvor har De nu Bopæl? (Hvis De ikke boer i en Kjøbstad, bedes Amt, Herred, Sogn og By opgivet).	i Tovager Gjerding Sogn og Herred og Ribe Amt
Hvilken er Deres nuværende Adresse?	Gaardeier Anthon Chr. Knudsen i Tovager pr. Gjerding Station

bærer navnet Anton og bor i Nørregade i Gørding. Han er født på Annemindesvej 3 som blev udstykket fra nr. 1 og den ejes af hans datter og svigersøn.

Noter

1. Anton Knudsen: Reisebeskrivelse som omfatter Soldaterlivets vigtigste Grunde og med hensyn til hvor jeg har Reist, og hvad jeg har Erfaret fra den Tid jeg mødte på Sessionen og til jeg kom hjem af Prøisisk Fangenskab. [Tilhører Anton Knudsen d.y., eller hans svigersøn/datter, kopi i Gørding sognearkiv]
2. konstabel var den daværende betegnelse for en menig artillerist
3. Det var først i 1865 den første jernbane på Fyn blev åbnet fra Nyborg til Strib
4. 1.25 kilometer
5. en pægl er et rummål på 0.25 liter ca.
6. se Lokal-årbogen 2004, side 55-63.

Stig Hegn, f. 1939 Frederiksberg, tidligere bibliotekar ved Bramming bibliotek (1967-2000) og siden 2000 redaktør af Lokal-årbogen, og siden 2005 i bestyrelsen for Byhistorisk Arkiv Bramming. Har bl.a. redigeret *Da Bramming blev stor.* 1999 og skrevet *Kongeådal Brugs i 100 år.* 2003 og *En landsby i udvikling:* Jedsteds og Vilslevs historie siden 1950. 2004. *En forlænget arm:* Bramming Boligforening 1945-2005. 2005. 1976-85 medredaktør af esbjergbladet VS-kysten og siden 2001 medredaktør af Solidariet. Var i 1970'erne hovedbestyrelsesmedlem i VS og i Bibliotekarforbundet. Adr.: Jedsted Klostervej 77, 6771 Gredstedbro.

Anthons ansøgning om erindringsmedalje for deltagelse i 1864-krigen. Han angiver at have været ved 6. Fæstningskompagni, og senere er der tilføjet 10. Batt[eri]. Medaljen blev indstiftet i 1876. Øverst er senere tilføjet GB 20.4.1922 – og ved guldbrylluppet på denne dato kom der telegram fra kongen, Christian den Tiende. Ansøgning i Rigsarkivet.